

If

AIF

Eeuwen-oude gietvormen worden nu nog gebruikt

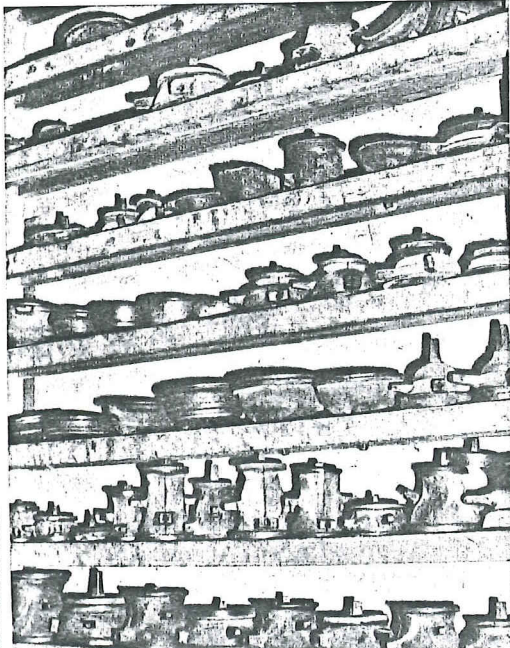
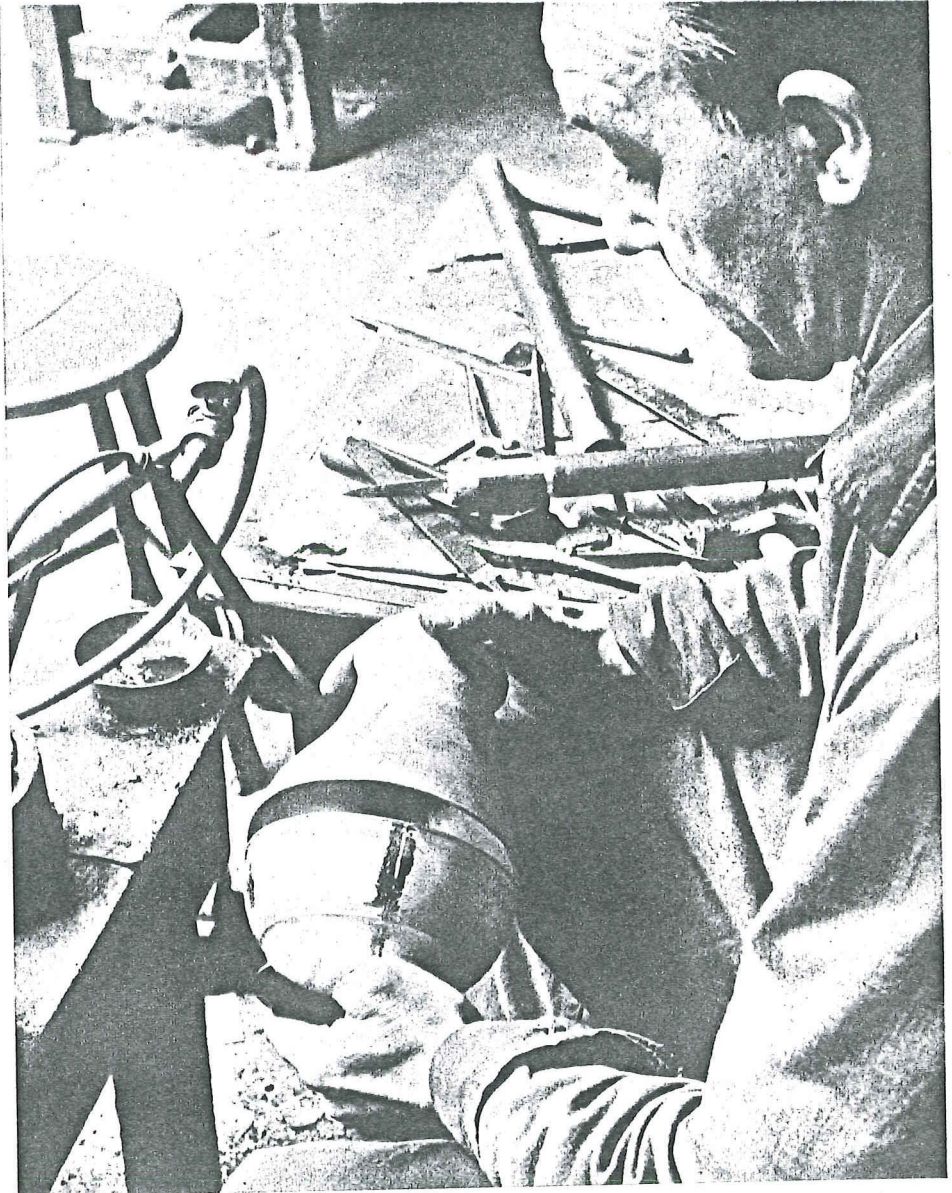
Spiegel 24/6/58

In vele huizen bevindt zich een tinnen voorwerp, dat met een zekere liefde wordt gekoesterd, omdat het... tin is. Mogelijk zelfs is het *oud* tin en dan kan de bezitter van zo'n voorwerp zich helemaal gelukkig noemen.

Toch is het nog niet zo heel lang geleden, dat het bekoorlijke metaal tin werd bestemd voor gewone voorwerpen, die dagelijks werden gebruikt. Tot in het begin van de negentiende eeuw werden borden, schalen, lepels, vorken, enz. van tin gemaakt. Eerst toen begon het aardewerk en porselein gemeengoed te worden, dat ook voor de gewone man betaalbaar was. Vele eeuwen lang heeft het tin zich kunnen handhaven als het aangewezen metaal voor gebruiksvoorwerpen, wat echter weer niet wil zeggen, dat voordien tin een onbekend metaal was.

In Europa zijn de oudst bekende vindplaatsen van tinerts Cornwall, Portugal en Spanje. In Saksen en Bohemen begon de tinertswinning eerst in de twaalfde eeuw en duurde tot het eind van de vorige eeuw. Toen moest men het erts verder zoeken en dit werd gevonden in het te-

De onderdelen van zo'n prachtige ouderwetse Rembrandtkan worden apart gegoten en later aan elkaar gezet. De vakman kan dit zodanig doen, dat er geen naad zichtbaar is.

de Spiegel

Dit is maar een klein gedeelte van de gietvormen uit vroeger eeuwen, die op zo'n wonderlijke manier tot in onze tijd nog gebruikt kunnen worden.

genwoordige Indonesië: Banka, Billiton en Singkep werden namen, die door het tin een bekende klank over de gehele wereld kregen. De Feniciërs handelden reeds 1200 jaar v. Chr. in tin, dat voor Europa bestemd was, doch het vreemde is, dat dit metaal met zelfstandig werd gebruikt. Het werd met koper versmolten tot brons.

Nog altijd gevraagd artikel

Heeft tin nu helemaal afgedaan als metaal voor gebruiksartikelen? Allerminst!

Nog steeds worden er tinnen serviezen verkocht, die prijken op menig theetafel in een modern interieur. De tinnen bekers uit vroeger eeuwen doen tegenwoordig goede dienst als bloemvaas, of als siervoorwerp zonder meer.

Er zijn dus nog bedrijven, die tin verwerken. Zelfs is ons land een tingieterij rijk, waarvan de geschiedenis teruggaat tot 1775, maar die bovendien nog dagelijks gebruik maakt

van de gietvormen, die werden vervaardigd door de oude gildemeesters. De verzameling omvat ongeveer 900 gietvormen. Ware het niet, dat vele van deze vormen nog steeds worden gebruikt, dan zou deze verzameling een begeerd bezit voor een museum zijn.

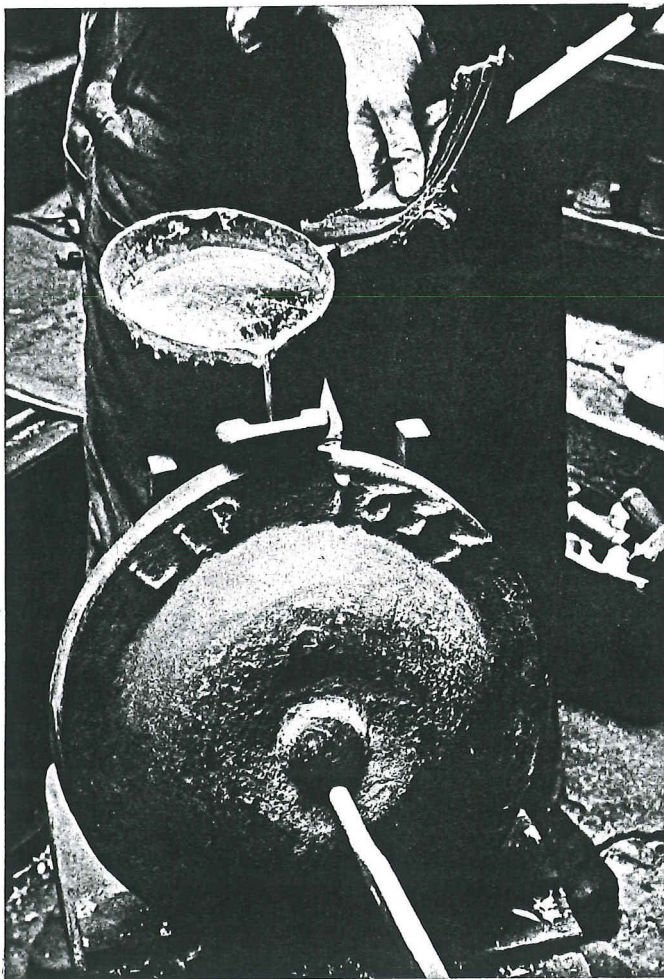
In oud-Den Haag

In een van de oudste straten van Den Haag, gelegen aan de voet van de onlangs gerestaureerde Jacobstoren, namelijk in de Schoolstraat, vindt men de enig overgebleven tingieterij met de unieke verzameling gietvormen.

„Van deze vormen”, vertelt ons de tegenwoordige directeur, de heer J. A. F. van Adrichem, „zijn er rond tachtig gesigneerd. Zij werden vervaardigd door de beroemde Hollandse tingieters Messchaert, Jan van de Pol, Arnoldus Hakkenbroek, Jan Druy en Jan Meeuws.”

De vervaardiging van deze bronzen vormen geschiedde als volgt. De tin-

EEN HAAGSE TINGIETERIJ DANKT ZIJN SUCCES
AAN DE OUDE, BEROEMDE GILDEMEESTERS

waaruit de moderne tingieters nog veel kunnen leren.

gieter was vroeger ook de artiest, die het model ontwierp. Hij werkte dit zo zuiver mogelijk af in tinplaat, dat hij overgoot met gips. Hiervan maakte de bronsgieter het gietmodel. Zo'n gietvorm bestond natuurlijk uit meer dan één deel en het pleit voor het vakmanschap der oude gildemeesters, dat deze vormen zo keurig op elkaar aansloten, dat zij na honderden jaren te zijn gebruikt, nog immer goed dienst kunnen doen. Maar het grootste compliment voor de vroegere ambachtslieden is, dat de vormen die zij ontwierpen tot op de huidige dag bij het publiek in de smaak vallen. „Ik ontwerp zelf ook nieuwe voorwerpen”, zegt de heer Van Adrichem, „maar het eigenaardige is, dat de moderne vormgeving na een paar jaar ouderwets is geworden en het publiek er geen belangstelling meer voor heeft.”

Niets nieuws...

Men hoort in onze tijd dikwijls zeggen, dat „je overal een diploma voor nodig hebt.” Als men het „Reglement voor het van ouds genaamd Tingieters-Gilde” leest, leert men evenwel, dat er niets nieuws onder de zon is.

De heer Van Adrichem heeft één van de twee in Nederland bestaande „reglementen” in zijn bezit; het andere exemplaar bevindt zich in een Haarlems museum. In artikel 5 lezen wij: „Niemand mag het Tin Gieters Ambagt of nering doen dan die in het Gilde is en zijn proef gedaan heeft en drie Jaare alhier voor leerling of knecht gewerkt heeft.

Dus word alhier verbode het verkoop van lepels, vorken, gespens en speelgoed dat sedert enige tijd in winkels voor tin verkogt word nog al het welk geen assaij heeft nog word dus hier mede verbode het make en vergiete van tin door knechts aan haar huuze op verbeurte van 5 Gl. en daaren bove al haar gereedschappe.”

Deze krasse maatregel, die het doel had beunhazerij te voorkomen, werd gemaakt door de oppermachtige gildemeesters. Het „reglement” is niet gedateerd, doch volgens deskundigen van het Haagse gemeentearchief moet het in het midden van de 18de eeuw zijn opgesteld.

Uit de middeleeuwen

Daar men dus niet na een spoedcursusje meester-tingieter kon worden, is het begrijpelijk, dat de erkende ambachtslieden trots waren op hun eigen ontworpen modellen en er bijgeval hun naam aan gaven.

De niet-gesigneerde vormen van deze enig overgebleven oudhollandse tingieterij zijn echter nog van veel oudere datum. Zij zijn in de middeleeuwen gemaakt door onbekende meesters en waren in het bezit van het gilde, dat ze uitleende aan de tingieters die geen groot bedrijf hadden en daardoor de hoge kosten van het zelf ontwerpen en laten vervaardigen van gietvormen, niet konden dragen. Deze coöperatieve maatregel wijst er op, dat sociale maatregelen ook vroeger hebben bestaan.

Wij nemen weer het Gildereglement ter hand en lezen, dat een deel van de boeten bij diverse overtredingen ten goede zullen komen aan de armen en weduwen.

In artikel 14 staat bovendien: „Een weduw van een proef gedaan hebbend meester zal zoo lang zij weduwe blijft, de nering mogen continuere dog hertrouwende moete uyt schijde en boete doen omtrent een weduw wiens man geen proef gedaan heeft.”

Een gietvorm uit 1655, geklemd in een bank, die ook al een paar eeuwen oud is, is nog steeds bruikbaar. De vorm van het gegoten tinnen voorwerp is eveneens nog niet overtroffen.

Die proef, waardoor een leerling meester kan worden, was ook al niet eenvoudig. „De proef zal best van in een theepotsvorm welke thee, totten minste de groote moet hebbe; van een half pints vogt mitsgaders dekel, oor, en pijpvorm, een stule op dezelve giet opdaaien, en monterren zijnde een Lofbaar stuk.”

De „examencommissie” wordt ook ten sprake gebracht: „Welke proef zal moete geschieden in presentie van Ceurmeesteren aan de oudste zijn winkel en voor elke dag dat de proefmaker daarmede bezig is, moete betalen 6 Gl voor 't gebruik van werkplaats en gereedschap en 1—10 aan de knecht van de ceurmeester die ten zijne dienste is van raddraajer als anderszins ydere dag een yndelijk aan ydere ceurmeester voor elke dag dat hij bij het proefwerk adsiesteert 3 Gl.”

Wie moppert er nu nog over de hoge examengelden van tegenwoordig? Het tientje, dat de knecht moete betalen, was een hele rib uit zijn lijf!

Urieke collectie

De heer Van Adrichem vertelt, dat het in de bedoeling ligt een deel der collectie gietvormen in een museum onder te brengen. Hiermee kan worden voorkomen, dat de verzameling in de toekomst mogelijk verloren zou kunnen raken.

Het feit, dat deze historische gietvormen van diverse meesters bijeen zijn gekomen, is te danken aan... een huwelijk. De tingieter, die in 1775 van het Haagse Tingieters-Gilde toestemming kreeg een winkel te beginnen, huwde namelijk de dochter en tevens enig kind van de grootste Rotterdamse tingieter uit de achttiende eeuw, Jan Druy.

Meester Druy had reeds vele vormen overgenomen van tingieterijen, die waren opgeheven. Als bruidsschat kreeg zijn dochter zijn vormen en gereedschap mee, waarvan de oudste gesigneerde vorm werd vervaardigd door Dirk Messchaert, die van 1630 tot 1655 het oude ambacht uitoefende. In de gieterij van de heer Van Adrichem vindt men ook nog enkele gereedschappen die uit deze tijd stammen. In gebruik is nog altijd een gietbank, een uit zware stukken hout bestaende bank, waarin de twee helften van de vormen worden geklemd alvorens er het vloeibare tin in te gieten.

Oppassen!

Kleinere vormen worden bij het gieten op de schoot genomen en voor de leek is het een griezelig schouwspel te zien hoe een stroompje vloeibaar tin in zo'n klein gaatje wordt gegoten. Men ontkomt niet aan de gedachte: „Als hij er nou eens naast giet...”

Zeg dit echter niet tegen een tingieter, want hij zal u uitlachen. De ervaring heeft hem vertrouwd gemaakt met het zilverglanzende goedje. „Zo doen wij”, zegt de tingieter dan uitdagerig en hij zal een nauwelijks gestold brokje tin met de blote vingers oppakken en voor u op tafel deponeren. Zonder zijn vingers te branden, natuurlijk...

Op rekken, die bij elkaar tientallen meters lang zijn, staan in de werkplaats de kostbare bronzen vormen. Zij leggen niet alleen getuigenis af van het vakmanschap der gildemeesters, maar vormen ook een blaadje uit het boek der Nederlandse cultuur. Er zijn vele vormen om lepels mee te gieten en curieus zijn de vormen, waarmee een platte lepel wordt gegoten. Die is natuurlijk niet te gebruiken. Welnu, in de middeleeuwen hamerde men er de „diepte” naar behoeven in.

Bier- en wijnkannen voor kloosters en taveernen werden ook gegoten in het bedrijf aan de Haagse Schoolstraat. Maar evengoed eenvoudige

zijn be... De heer... „og, d... van de... ed. I... r d... ve... sbakje... jk ha... zij zijn... men d... den ja... „Er zij... gebruik... heer V... luidt, (... deden, ... anderzins ydere dag een yndelijk aan... baby v... door d... bewere... bruikt... In de... raadsze... Vredesj... groen l... kers vi... van de... ontwerp... Haagse... origineel... 1694. ... Aan K... Groot i... deze ve... aan de... N.S.B.-... bezit v... Tijdens... kijken c... viel te... „Alleen... men”, z... hij wee... werpen... De N.S... braaf e... controle... jizer wi... Zo gau... gelicht, ... liet de... bronzen... ken ou... „Gooi... Als dat... na de... Jan Ste... vormen... bekoren... hebbers... ook, dat... genoeg... maar o... omdat... verhoog... hand. ... Het ma... toen er... kwam t... stond r... Schoolst... de beste... een jüt... hij, „al... niets... Niet lan... Adriche... antiques... krijg R... maar ik... De heer... op af e... eigen k... een paa... gemaakt... ter Mee... hiervoor... vervalst... Ruw m... Een oos... ling aar... dan niet... tige mi... landse s... voor het... gen gezi... de Spiezel... de Spiezel

...stakvoorwerpen die men onder
zijn bed pleegt te zetten.
De heer Van Adrichem herinnert zich
nog, dat zijn vader een bestelling
van deze dingen kreeg voor het Kon-
ted. Indisch Leger.

...r de bakkers?
...veel mensen staat zo'n typisch
bakje met aan twee zijden een sier-
rijk handvat op tafel. Meestal zullen
zij zijn nagemaakt. Hier echter ziet
men de gietvorm, die enige honderd-
den jaren oud is.

...Er zijn twee opvattingen over het
gebruik van deze bakjes", vertelt de
heer Van Adrichem. „De ene lezing
luidt, dat bakkers er brandewijn in
deden, die bij de verzorging van de
baby werd gebruikt en... misbruikt
door de baker zelf. Andere kenners
beweren, dat de bakjes werden ge-
bruikt bij het testen van wijn.”

In de Eerste- en Tweede Kamer,
raadszalen, departementen en het
Vredespaleis kan men op de met
groen laken overdekte tafels inktko-
kers vinden van tin. Het merendeel
van deze kokers is gegoten naar het
ontwerp van Jan Messchaert. In de
Haagse tingietterij bewaart men de
originele vorm, daterend uit het jaar
1694.

Aan Krupp ontsnapt
Groot is de historische waarde van
deze verzameling en het is te danken
aan de nonchalance van een paar
N.S.B.-ers, dat ons land nog op het
bezit van deze collectie kan bogen.

Tijdens de bezetting kwam men eens
kijken of er in de gietterij geen metaal
viel te halen.
„Alleen maar wat gietijzeren vorm-
men”, zei de heer Van Adrichem en
hij wees op de zwart metalen voor-
werpen op de rekken langs de wand.

De N.S.B.-ambtenaren noteerden dit
braaf en namen niet de moeite te
controleren of het gietijzer wel giet-
ijzer was.

Zo gauw hadden zij hun hielen niet
gelicht, of de heer Van Adrichem
liet de kostbare en fel begeerde
bronzen vormen onder de grond stop-
pen. Op de rekken legde hij er stuk-
ken oud ijzer voor in de plaats...

„Gooi maar in”
Als dat niet was gebeurd, had men
na de oorlog geen Rembrandt- en
Jan Steenkannen meer in de originele
vormen kunnen gieten. Deze kannen
bekoren nu al twee eeuwen de lief-
hebbers van tin. Geen wonder dan
ook, dat er lieden zijn, die niet alleen
genoegen nemen met de oude vorm,
maar ook nog oud tin willen hebben
omdat dit de waarde aanmerkelijk
verhoogt. Dit werkt bedrog in de
hand.

Het maakte al een vreemde indruk,
toen een man 24 Rembrandtkannen
kwam bestellen, maar nog vreemder
stond men in de winkel aan de
Schoolstraat te kijken, toen de klant
de bestelling kwam afhalen met...
een jutezak. „Gooi maar in”, zei
hij, „als ze beschadigen geeft dat
niets...”

Niet lang daarna kreeg de heer Van
Adrichem een telefoontje van een
antiquaar: „Kom eens kijken, ik
krijg Rembrandtkannen aangeboden
maar ik twijfel aan hun echtheid.”
De heer Van Adrichem ging er direct
op af en moest constateren, dat zijn
eigen kannen op kunstmatige wijze
een paar honderd jaar „ouder” waren
gemaakt. Het stempel van de tingie-
ter Meeuw was listig weggehaald en
hiervoor in de plaats had men een
vervalst „oud” stempel geslagen...

Ruw mooi genoeg
Een oosterse prins had echter maling
aan de patine van het tin, al
dan niet aangebracht door kunstma-
tige middeljes. Hij had op oudhol-
landse schilderijen in het Mauritshuis
voor het eerst in zijn leven afbeeldin-
gen gezien van tinnen voorwerpen,

zoals die vroeger in ons land werden
gebruikt. Op slag raakte hij zo onder
de bekoring van de eenvoudige
schoonheid en de edele vormen van
deze voorwerpen, dat hij een com-
pleet tafelservies wilde hebben.
Of dat mogelijk was, liet zijne majes-
teit de heer Van Adrichem vragen.
„Ja”, zei die. „Hoe lang is de lever-
tijd?”

„Een week”, zei de boodschapper van
de prins.
„Dat is veel te kort”, liet de tingieter
weten. „In één week kan ik het ser-
vies alleen maar gieten, niet afwer-
ken.”

Tot zijn verbazing ging de prins er
mee akkoord een ruw gegoten servies
te krijgen. Afwerken was niet nodig.
Het tin was zo mooi genoeg. In de

De kloetke noble vormen van een Rembrandtkan bekoren al een paar honderd jaren de mens. Op de voorgrond de diverse delen, waar-
uit de kan wordt samengesteld — precies zoals de oude gildemeester het heeft gedaan.

ruw gegoten toestand werd het ser-
vies naar het Midden-Oosten ver-
scheept en naar men aanneemt ge-
bruikt de prins het nog steeds tot
zijn volle tevredenheid.

Tegen steenpuisten

De laatste uit de middeleeuwen over-
geleven tingieterij in ons land heeft
tot in onze tijd ook nog een steentje
bijgedragen tot het lichamelijk heil
der mensheid. Tinpoeder is namelijk
een probaat middel tegen steen-
puisten.

Thans worden tabletten in de handel
gebracht, die tinpoeder bevatten,
maar van tijd tot tijd komt men in
de winkel vragen of het echte oud-
hollandse middel nog verkrijgbaar is.

Vroeger had de tingieterij een jon-
getje in dienst, dat de gehele dag op
een blok tin zat te vijlen. Het vijsel
werd in zakjes verpakt en als genees-
middel verkocht, hetgeen in die tijd
een aardige bijverdienste was. Nu
echter loont het de moeite niet meer
en bedrijft de tingieter de heekkunde
niet meer...

Zijn taak als ambachtsman is echter
allerminst voltooid. In binnen- en
buitenland is grote vraag naar tin-
nen voorwerpen, hetzij ter verfraaiing
van interieurs, hetzij voor dagelijks
gebruik, zoals theeserviezen. Het
handwerk van de middeleeuwse gil-
demeesters is door de eeuwen heen
een rol in het leven der mensen blij-
ven vervullen...

MauC. RECKMAN